اخبار سایت
اطلاعیه ها
کتابخانه
فعالیت ها
معرفی اساتید
درباره ما
ارتباط با ما
نقشه سایت

دوشنبه ۰۷ بهمن ۱۳۹۲

کتابخانه

صفحه اصلي > کتابخانه > مقالات > پول و بانکداري اسلامي

چاپ ارسال به دوست

بررسی توزیع سود سپرده ها در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران (79- 1363 ش)

بررسی توزیع سود سپرده ها در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران (79- 1363 ش)

محمدجواد توکلی

چکیده

یکی از مباحث محوری در تجهیز منابع بانکی، چگونگی جذب سپرده ها و روش توزیع سود و سرمایه گذاری می باشد. در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، بانك سپرده های قرض الح انداز را تحت عنوان قرض می پذیرد و به این سپرده ها هیچ سودی تعلق نمی گیرد. اما مبن سپرده های سرمایه گذاری عنوان «وکالت» می باشد؛ بانك به وکالت از سپرده گذاران، سپ به کار می گیرد و سود حاصل را میان سپرده گذاران در حساب های سرمایه گذاری توزیع م مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرایی آن و هم چنین ع جمهوری اسلامی ایران مؤیّد وجود ابهامات و کاستی هایی در قانون و عملکرد نظام بانکی مواردی حضور سود از پیش تعیین شده به چشم می خورد. مواردی چون تضمین سپرده ه بودن بانك، تحمیل تضمین سپرده ها به گیرندگان تسهیلات، عدم ارائه مبنایی دقیق جه سپرده ها به صورت از پیش تعیین نشده، پرداخت نرخ سود نسبتاً ثابت و قطعیت یافتر

الحساب، اجرای بانکداری بدون ربا را با تردید مواجه ساخته است. به نظر می رسد که شفاف
مقررات نظام بانکی، اصلاح کاستی های موجود در مقررات بانکی و عزم جدی مبنی بر اجرای
می تواند ما را در حقق آرمان های بانکداری بدون ربا یاری بخشد.

مقدمه

بخش عمده فعالیت های بانکی را می توان در دو عنوان کلی «تجهیز» و «تخصیص» منابع پو
در بخش تجهیز منابع پولی بانك ها اقدام به جمع آوری وجوه مازاد نموده و در بخش تخصیص
جمع آوری شده را به متقاضیان تأمین مالی واگذار می نمایند. تجهیز و تخصیص منابع پولی در
بر پایه و اساس بهره شکل می گیرد. بر این اساس، دارندگان وجوه مازاد با سپرده گذاری د
خویش را به بانك قرض داده و نرخ بهره معینی دریافت می کنند. متقاضیان تسهیلات نیز در ازا
بانك ها قرض می گیرند. طبیعی است که مابه التفاوت بهره پرداختی به سپرده گذاران و
گیرندگان تسهیلات سود بانك را تشکیل می دهد.

با توجه به تحریم ربا در اسلام، نمی توان از این شیوه ربوی جهت جذب و تخصیص منابع پوا
اسلامی استفاده نمود. متفکران و محققان اسلامی به منظور شکل دهی نظام مالی و ب
درصدد ارائه جایگزین هایی کارامد و مطابق با اهداف و مبانی اسلامی برآمده اند. هر چند در ا

زمینه طرّاحی های متفاوتی صورت گرفته و بانك های بدون ربا در کشورهای اسلامی شیوه
اتخاذ نموده اند، ولی در عمده موارد از عقود اسلامی به عنوان جایگزینی در تجهیز و تخ
استفاده به عمل آمده است. هر چند بررسی فقهی توزیع سود سپرده های بانکی، هم
سپرده ها و هم با شیوه های تخصیص آن مرتبط است، ولی اساس و محور بحث را می توان
تجهیز سپرده ها جستوجو نمود. از این رو، این مقاله پس از طرح اجمالی مبانی فقهی سپر
رویکرد قانون عملیات بانکی بدون ربا در جمهوری اسلامی ایران در این زمینه پرداخته و در ا
بانکی کشورمان در توزیع سود سپرده ها را مورد بررسی قرار داده است.

بررسی فقهی سپرده های بانکی

الف. حکم فقهی ودیعه

ودیعه (سپرده) در لغت چیزی است که نزد غیر مالکش برای حفاظت از آن، گذارده می شو
فقها، ودیعه به «وکالت دادن» یا «نیابت دادن در حفظ مال» و یا به «چیزی که نزد امین گذ
تعریف شده است. 2 بنابراین تعریف، ودیعه هم بر عقد ودیعه گذاری و هم بر شیء ودیعه گذا
می شود.

بنابر نظر اکثر فقها، گیرنده ودیعه حق استفاده از آن را ندارد و در صورتی که بدون اجازه
استفاده کند، متعدی (متجاوز) شناخته می شود و در صورت تلف شدن، ضامن آن است. اگ
اجازه ودیعه گذار از آن بهره گیرد، دو حالت متصور می باشد: حالت اوّل، مواردی است که
تواند با حفظ ودیعه از آن استفاده نماید. در این صورت ودیعه تبدیل به عاریه می شود. حالت د
که استفاده از ودیعه موجب مصرف و از بین رفتن آن شده و عین آن باقی نمی ماند. در این
قرض تبدیل می شود و گیرنده ودیعه ضامن برگرداندن مثل آن می باشد. با توجه به از بین رفت
آن را از مصادیق عاریه دانست. از این رو، بنا بر نظر مشهور فقها، گیرنده ودیعه در صورت تص
بدون اجازه و چه با اجازه، ضامن آن بوده و به اصطلاح، ید او ید ضمان- و نه ید امانی- است؛
اجازه مالك به تصرف، ودیعه تبدیل به قرض می شود و در صورتی که فرد بدون اجازه مالك
نماید، متجاوز (/ غاصب) محسوب می شود. 3

ب. حکم فقهی سپرده های بانکی

سپرده های بانکی در اصطلاح اقتصادی به اموالی اطلاق می شوند که افراد نزد بانك نگه
متعهد به بازگرداندن معادل آن بر اساس شرایط مورد توافق، می گردد. 4

این سپرده ها انواع مختلفی دارند که می توان به حساب های جاری، پس انداز و سرمایه گ
با توجه به متفاوت بودن شرایط و ویژگی های هر یك از این سپرده ها، می توان در بررسی فق
جاری و پس انداز را در یك دسته و حساب های سرمایه گذاری را در دسته دیگر قرار داد:

اول. حساب های جاری و پس انداز

این حساب ها که شامل دو دسته حساب های جاری و پس انداز می شود، مبالغ نقدی هس
سپرده می شوند و افراد می توانند با استفاده از چك (در حساب های جاری) و یا دفترچه (در

انداز) در هر زمانی که خواستند از آن برداشت کنند. به این سپرده ها هیچ عایدی تعلق نمی گ

محققان در تعیین نوع عقد شرعی که این عملیات تحت آن می گنجد، اختلاف نظر دارند. در ذی نظریات اشاره می شود:

1- برخی معتقدند این حساب ها حکم ودیعه شرعی را دارند؛ زیرا سپرده گذار مبلغی نزد بان آن نگه داری کند تا در هر زمان که مایل بود از آن برداشت نماید. این امر با ودیعه شرعی سازگ آن، قصد سپرده گذار، قرض دادن آن به بانك نیست و بانك نیز آن را به عنوان قرض قبول نمی ک

2- برخی نیز عنوان قرض را بر این حساب ها صادق می دانند و معتقدند که این سپرده نیستند؛ زیرا بانك آن ها را با منابع دیگر مخلوط کرده و در سپرده ها تصرف می کنند. چنانچه اکثر فقها، گیرنده ودیعه حق بهره برداری و تصرف در ودیعه را ندارد و در صورت تصرف و باقی سپرده تبدیل به قرض می شود و تمام احکام قرض بر آن جریان پیدا می کند؛ از جمله این برگرداندن مثل آن می باشد و نمی تواند هیچ مبلغی اضافه بر آن، به سپرده گذار پرداخت کند.

3- نظر دیگری که در این مورد ابراز شده این است که این حساب ها حکم ودیعه ناقص را دار نوع ودیعه، گیرنده آن را به تملك خود در می آورد و تنها ملزم به برگرداندن مثل آن می باش کامل که گیرنده ودیعه، مالك آن نمی شود. همچنین این عنوان از قرض نیز متفاوت است؛ مالك مبلغ سپرده شده در حساب می شود و اجازه استفاده از آن را دارد، اما همواره معادل آ نگه داری می کند. 8

با توجه به قوت استدلال نظریه دوم و اشکالاتی که در استدلال های دو نظریه دیگر وجود دارد پذیرش بسیاری از محققان اقتصاد اسلامی قرار گرفته است. زیرا همان گونه که گفته شد بقای عین ودیعه است و تصرف در آن، به خصوص تصرفاتی که از بین برنده عین مال هستند، مذاهب اسلامی- مگر آنچه از مالکیه نقل شده که تصرف را مکروه می دانند- جایز نیست. حال گذاشته شده که بانك، به جز موارد استثنا، بتواند به طور مطلق و در اموال حساب جاری و پس حتی اگر بپذیریم که سپرده های جاری و پس انداز ودیعه هستند لازم است بگوییم یا تصرف ا اموال به بانك می شود که این همان تبدیل شدن به قرض می باشد و یا بپذیریم که بانك با تنها در ودیعه تصرف می کند و مالکیت ودیعه برای صاحب آن باقی است که در این صورت بر ا مالکیت، سود و زیان حاصل از به کارگیری ودیعه به مالك ودیعه تعلق می گیرد، در حالی که تضمین این سپرده ها معمولاً یا سودی به این سپرده ها، به خصوص در حساب های جاری، پ و یا سودی کم تر از مقدار سود حاصله می پردازند؛ گذشته از آن که بانك ها این سپرده ها تلقی می نمایند. 9 از این رو، در صورت پذیرش قرض بودن وجوه سپرده گذاری شده در حس پس انداز، وجوه سپرده گذاری شده به ذمه بانك منتقل می شود و بانك ضامن برگرداندن مع گذار می شود و با توجه به این که بانك مالك وجوه مزبور گردیده، سودهای حاصل از به کارگ بانك تعلق دارد.

دوم. حساب های سرمایه گذاری

سپرده گذاران در این حساب ها مبالغی را نزد بانك به ودیعه می گذارند تا از این بابت دراه شود. در این حساب ها معمولاً باقی ماندن مبلغ تا زمان خاصی نزد بانك شرط می شود. این به دو گروه حساب های سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلند مدت تقسیم می شود. 10

در مورد عقد منطبق بر این حساب ها نیز دیدگاه های متفاوتی وجود دارد که به سه دیدگا کرد:

1- بر اساس دیدگاه اول، عقد منطبق بر این حساب ها، عقد ودیعه است و اقدام بانك به بهره اجازه سپرده گذار، آن را تبدیل به قرض می کند؛ زیرا چنانچه اشاره شد، بنابر نظر فقها تص گذاشته شده، آن را تبدیل به قرض می کند و بر این اساس، سپرده گذار هیچ حقی در سودها تمام سودها به تملك بانك در می آیند و بانك تنها ضامن مبلغ ودیعه می باشد. 11

2- دیدگاه دوم، عقد منطبق بر این حساب ها را عقد وکالت می داند. بانك به وکالت از س سپرده گذاری شده را در موارد مناسب به کار می گیرد و بخشی از سود حاصل از سرمایه گ بانك به عنوان وکیل سپرده گذاران تعلق می گیرد. 12

3- بنابر دیدگاه سوم، عقد منطبق بر این حساب ها، عقد شرکت است و تصرف بانك در س تصرف شریك در مال شریکش می باشد. این نظر از فتاوای برخی از فقهای اهل سنت اقتباس اساس یکی از این فتاوا، «اگر گیرنده ودیعه با اجازه ودیعه گذار، ودیعه را با مال خود و یا مال د

تبدیل به شرکت (ملکی) می شود.» 13 علاوه بر آن، برخی فقهای اهل سنت، مضاربه را از می دانند. 14 بر این اساس، صاحبان حساب های سرمایه گذاری وجوه خود را به عنوان مض سپارند و چون بنابر نظر آن ها مضاربه نوعی شرکت است، رابطه بین بانك و سپرده گذار را باشد. لازم به ذکر است که بسیاری از فقهای اهل سنت 15 و برخی از فقهای شیعه 16 مض فعالیت های بازرگانی نمی دانند و از این جهت نیز مشکلی برای تطبیق آن وجود ندارد.

یکی از مسائلی که پاسخ گویی به آن مترتب بر مبانی مزبور می باشد، پاسخ به این سؤال ضامن سپرده های سرمایه گذاری است و به اصطلاح، آیا ید بانك، ید ضمان است و یا ید او در این زمینه چند نظر ابراز شده است:

1- برخی معتقدند بانك ضامن این سپرده هاست و تمام خسارت های ناشی از به کارگیری آن می باشد؛ 17 زیرا این سپرده ها ودیعه شرعی می باشند. بر اساس این نظر، اجازه تصرف گذار، سپرده را تبدیل به قرض می کند و در قرض، گیرنده مبلغ ضامن است.

2- به اعتقاد برخی بانك در مورد این سپرده ها عامل مضاربه مشترك (مضاربه دو طرفه) است به این معنا می باشد که بانك سپرده های سرمایه گذاری تعداد زیادی از سپرده گذاران سرمایه گذاری را بر اساس مضاربه می پذیرد و سپس آن را مضاربه می دهد. بر اساس این ن که برخی از فقها برای ضمانت شخص صنعت کار (مانند آهنگر، بنا، خیاط و ...) ذکر می کن مضاربه مشترك نیز جاری است؛ زیرا اگر عامل مضاربه مشترك ضامن نباشد، اموال را تضییع این که بر اساس نظر برخی از فقها اگر عامل مضاربه خود اقدام به مضاربه نکند و مال مض مضاربه دهد، ضامن است. گذشته از آن که، عامل مضاربه مشترك فعالیتی انجام نداده سودهای حاصله داشته باشد و استحقاق او را تنها می توان با ضامن بودنش تصحیح کرد؛ زیر درسودبه کار، مالویا ضمان است. 18

3- نظریه دیگری که در این مورد ابراز شده این است که بانك امین بر سپرده های سرمایه گذار او بر این سپرده ها ید امانی است. به این معنا که اگر در نتیجه سرمایه گذاری این وجوه تو حاصل شد، بر اساس نسبتی که از پیش تعیین کرده اند، بخشی از سود به سپرده گذار و ب تعلق می گیرد و در صورت بروز زیان، اگر بانك در به کارگیری این وجوه افراط یا تفریط نکرده باش را متحمل نمی شود و تمام خسارت حاصل متوجه سپرده گذار است، هر چند تلاش بانك نیز وجوه هدر رفته است. طرفداران این نظر به دلایل زیر استدلال می کنند:

الف. تنها عقد شرعی که می توان بر فعالیت بانك در به کارگیری این سپرده ها منطبق کرد، ع بر این اساس، تصرف بانك در سپرده ها از قبیل تصرف عامل مضاربه در مال مضاربه ا فقهایدعامل مضاربه، یدامانی است ... 19

ب. ضامن بودن بانك با روایت نقل شده از پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) «الخراج بالضمان» اگر سپرده گذار هیچ خسارتی را متحمل نشود، مجوزی برای استحقاق سود ندارد. 20

ج. قیاس عامل مضاربه مشترك به صنعتکار صحیح نیست، زیرا اولًا، ضامن بودن صنعتکار اخت ثانیاً، این دو از یکدیگر متفاوتند؛ زیرا در واقع اجیر مشتریان می شود تا عمل مورد تقاضا را برای و اجاره از عقود معاوضی است، در حالی که مضاربه از عقود شرکتی می باشد. در عقود مش نمی تواند تنها سود ببرد و مسؤولیتی در برابر خسارت ها نداشته باشد. علاوه بر آن، طبیعت مناسبت دارد، اما طبیعت مضاربه چنین نیست؛ زیرا در اجاره، اجیر موظف به انجام کاری اس شده، و اجازه تصرف مطلق ندارد. ولی در مضاربه عامل در مال تصرف می کند، تا اگر سودی ح ها تقسیم شود، از این رو، مبنایی برای ضامن بودن او وجود ندارد. همچنین اگر برخی از فقها دانسته اند، به دلیل اجرت قطعی است که نصیب وی می شود. در حالی که عامل مضار قطعی ندارد؛ چون در مضاربه گاهی سود حاصل می شود و گاه سودی محقق نمی گردد 22 این دیدگاه، چون ضمانت بانك را برای جلب اعتماد مردم به بانك ها ضروری پنداشته اند، درو مبانی فقهی آن برآمده اند. 23

د. ضامن بودن عامل مضاربه با عدالت سازگار نیست؛ زیرا مضاربه بر اساس مشارکت بین ص انجام می گیرد. حال اگر عامل مضاربه در حین این فعالیت نقص عضو و یا بیماری پیدا کرد، ه ضامن بودن صاحب مال در قبال این خسارت نشده است. حال چطور عامل مضاربه ضامن خ افراط و تفریط اش باشد؟ مقتضای عدالت این است که دو شریك در خسارت ها سهیم باشند واسطه نتیجه ندادن تلاشش و صاحب مال بواسطه نقصان مالش. 24

مرحوم شهید صدر (رحمه الله) در کتاب ارزشمند «البنك اللاربوی» تحلیل جامعی پیرامون س

ارائه نموده اند. به اعتقاد ایشان سپرده های جاری و مدت دار که در بانك های ربوی پذیرفته
فقه اسلامی نه ودیعه کامل اند و نه ودیعه ناقص، بلکه قرض هایی هستند که موعد وصول آ
و یا در آینده می باشد. زیرا مالکیت سپرده گذار با اعطای اختیار کامل به بانك در به کارگیر
اش زایل می شود و این امر با طبیعت ودیعه سازگار نیست. نامگذاری سپرده ها به اسم ود
سابقه تاریخی است که در ابتدا بانك ها آن ها را به منظور حفظ و نگهداری قبول می کردن
توسعه کار بانك ها، سپرده ها شکل قرض را به خود گرفتند و اسم ودیعه بر آن ها باقی ماند
بانکداری بدون ربا باید بین سپرده های ثابت (مدت دار) و سپرده های جاری تفکیك قایل
جاری بر اساس عنوان قرض پذیرفته شده و هیچ عایدی به آن ها تعلق نمی گیرد. اما سپرده
دار) را می توان به معنای حقیقی کلمه ودیعه فقهی دانست؛ منتها این سپرده ها تنها ودیع
نیابت نگهداری و حفظ آن ها به بانك سپرده شده باشد، بلکه سپرده گذاران به بانك وکالت د
مال با اجرای قرارداد مضاربه تصرف نماید. سپرده های پس انداز نیز که به منظور کسب سود
می شوند و از حیث برداشت قیود سپرده های ثابت را ندارند نیز در این طرح ودیعه شرع
شوند. بانك بدون ربا بخشی از سپرده پس انداز را به عنوان قرض قبول می کند و آن را براة
برداشت ها از این حساب، به صورت نقدینه نگه داشته و در مضاربه و سرمایه گذاری ها
شهید صدر (رحمه الله) که طرح خود را برای ایجاد بانکی بدون ربا در کنار بانك های ربوی ار
راهی برای تضمین سپرده های ثابت و پس انداز توسط بانك بدون رباست تا این بانك بتواند
که سپرده ها را تضمین می کنند، رقابت کند. ایشان در مورد تضمین این سپرده ها عنوان د
فرض ضامن بودن عامل مضاربه، یعنی گیرنده تسهیلات، با سهیم شدن صاحب سرمایه، یعنی
سود سازگاری ندارد، می توان این ضمانت را به بانك به عنوان شخص سوم غیر از عامل و مال
به عنوان شخص سوم خسارت وارد بر اصل سپرده ها را با یك عقد خاص و یا با شرط ضم
شرط نتیجه و یا شرط فعل، به عهده می گیرد. شرط نتیجه این است که خسارت وارده ابتد
بانك گردد و شرط فعل آن است که قرار بگذارند خسارت ها ابتداءً متوجه صاحب مال، یعنی س
اما بانك تعهد کند که معادل آن خسارت را به صاحب مال بپردازد. در طرح شهید صدر (رحم
وجود دارد: یکی، صاحب مال، یعنی سپرده گذار؛ دیگری، عامل مضاربه، یعنی به کار گیرنده
بانك به عنوان واسطه بین این دو. وساطت بانك بین دو طرف، خدمت محترمی است و از این
در مقابل آن بر اساس جعاله مبلغی دریافت نماید. بخشی از جعل در مقابل تضمین سپر
بخشی نیز در مقابل کاری که انجام داده، قرار می گیرد. 25

بررسی سپرده ها در قانون عملیات بانکی بدون ربا

بر اساس ماده 3 قانون عملیات بانکی بدون ربا، بانك ها می توانند تحت عنوان هر یك از ح
الحسنه (جاری و پس انداز) و سپرده های مدت دار، مبادرت به قبول سپرده نمایند. 26 در ذیا
از آن ها و نیز چگونگی توزیع سود و زیان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار می پردازیم:

1. سپرده های قرض الحسنه

سپرده های قرض الحسنه دارای دو نوع جاری و پس انداز می باشند 27 و استرداد اصل آن
تعهد و تضمین می گردد و بانك ها مکلفند عندالمطالبه اصل سپرده های قرض الحسنه را د
این سپرده ها جزو منابع بانك محسوب شده 29 و به آن ها سودی تعلق نمی گیرد. 30 اما ب
به منظور تجهیز این سپرده ها بدون تعهد یا قرار قبلی با سپرده گذار، هر یك و یا تمام امتیازات
گذاران اعطا نمایند: 31

الف. جوایز غیر ثابت و یا جنسی؛

ب. تخفیف یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی؛

ج. دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطایی بانکی.

با توجه به مباحث فقهی طرح شده و همچنین با توجه به انتخاب عنوان سپرده های قرض
سپرده ها، عنوان فقهی قابل انطباق بر این سپرده ها، قرض می باشد و سپرده گذاران وج
قرض داده و بانك ضامن برگرداندن آن می شود. از این رو، سود ناشی از به کارگیری آن ها
تعلق نمی گیرد.

نکته ای که تذکر آن در این جا خالی از فایده نیست، آن که واژه قرض الحسنه در شش آیه
وارد شده، اما بنا به تفاسیر معروف، مراد از این واژه در این آیات انفاق در راه خداست و ا
حقوقی آن ندارد. همچنین در روایات نیز به ندرت از این واژه استفاده شده است. در کتاب وس
در یك مورد واژه قرض الحسنه به کار رفته است. این واژه در صدر اسلام چندان کاربرد نداشت

قرض استفاده می شده و در کتب فقها نیز تحت همین عنوان وارد شده است. ولی در عرف الحسنه مفهوم اخلاقی خاصی پیدا کرده و قرضی را می توان قرض الحسنه دانست که با های الهی و معنوی همراه باشد. 32 البته، این مفهوم بریده و جدا از معارف دینی نیست. با تو و با در نظر گرفتن این واقعیت که بانك ها تنها بخشی از سپرده های قرض الحسنه را به صو به متقاضیان واگذار می نمایند، 33 به جاست که حداقل عنوان قرض الحسنه را از آن حذف ک شأن و منزلت قرض الحسنه، به مقصود خود نیز نایل گردند. البته این بدان معنا نیست که بان قرض الحسنه اعطا ننمایند.

2. سپرده های سرمایه گذاری مدت دار

سپرده های سرمایه گذاری مدت دار به دو صورت کوتاه مدت و بلند مدت پذیرفته می شوند. جزو منابع سپرده گذاران محسوب شده 35 و بانك ها در به کارگیری آن ها وکیل می باشند. از سپرده گذاران، وجوه این سپرده ها را در امور مشارکت مضاربه، اجاره به شرط تملیك، مر مزارعه، مساقات، سرمایه گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله به کار می گیرند 36 عملیات مذکور را طبق قرارداد منعقده متناسب با مدت و مبالغ سپرده ای سرمایه گذاری و ر بانك، پس از کسر حق الوکاله بین صاحبان سپرده ها تقسیم می کنند. 37 علاوه بر این که ب به منظور جلب سپرده های سرمایه گذاری مدت دار، به تشخیص خود، اقدام به اعطای حق تسهیلات بانکی و تخفیف یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی نمایند. 38

بنابر ماده 8 آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، «بانك ها استرداد اصل سپ گذاری مدت دار را تعهد و یا به هزینه خود بیمه می نمایند» 39 که در حال حاضر در متن ق گذاری مدت دار، تعهد بانك ها نسبت به استرداد اصل این سپرده ها قید شده است.

لازم به ذکر است که در یکی از تبصره های آیین نامه قانون عملیات بانکی بدون ربا، پذی سرمایه گذاری مدت دار برای مصرف در یك طرح خاص، مجاز شمرده شده است، اما بانك افتتاح چنین حسابی نکرده اند. در تبصره مذکور، این سپرده به عنوان یکی از سپرده های سـ دار مطرح شده که بانك ها در به کارگیری آن وکیل می باشند و آن را به عنوان منابع سپ مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیك، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه معاملات سلف و جعاله به کار می گیرند. بنابراین تبصره، تعهد یا بیمه استرداد اصل این سپرد در قرارداد مربوطه می باشد. 40

همان گونه که اشاره شد، در آیین نامه و دستورالعمل اجرایی قانون عملیات بانکی بدون سرمایه گذاری مدت دار، به دو نوع کوتاه مدت و بلند مدت تقسیم شده اند. از اوایل سال 9ز سرمایه گذاری دو ساله، سه ساله و پنج ساله نیز معرفی شدند. از این رو، سپرده های سـ دار دارای دو نوع سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت و سپرده سرمایه گذاری بلند مدت مشتم یك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله می باشد. 41

الف. سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت

این سپرده به دو صورت «سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت» و «سپرده سرمایه گذاری کوتاه می گردد که به هر یك اشاره می کنیم:

سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت: این حساب به صورت دفترچه نگهداری می شود و به سپ می دهد تا هر زمان که بخواهند به موجودی دفترچه اضافه و یا از آن برداشت نمایند. حداقل این حساب طبق آخرین مصوبه اداره نظارت براموربانك ها 50000 ریال می باشد. سود این حس کم ترین مانده سپرده مذکور در هر ماه محاسبه می شود؛ به شرط آن که مانده کمتر از 10 برای باراول سه ماه نزدبانك باقی باشد. صاحب حساب می تواند در قرارداد سپرده گذاری به سپرده را بدهد. تمدید سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت تابع ضرایبی از یك ماه می باشد

سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت ویژه: این حساب همانند سپرده کوتاه مدت می باشد، با جای دفترچه از سند حساب داری و برگ رسید سپرده استفاده می شود. نرخ سود این سپر سپرده کوتاه مدت عادی بوده، به شرط آن که حدقل سپرده (مبلغ پنجاه هزار ریال) شش د بماند و بعد از شش ماه تابع ضریبی از یك ماه خواهد بود. 43

ب. سپرده سرمایه گذاری بلند مدت

در حال حاضر سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت، سپرده های یك ساله، دو ساله، سه سـ شامل می شود و هر نوع سپرده با توجه به مدت آن از سهم سودهای مختلفی برخوردار ا

برای افتتاح سپرده های یك ساله و دو ساله 100000 ریال، سه ساله 200000 ریال و پنج س
می باشد. 44

همان طور که اشاره شد، در سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت مشتری هر زمان که بخو
موجودی خود اضافه و یا از آن برداشت نماید. اما تا پیش از سال 1374، سپرده سرمایه گذا
تغییر نبود و مشتری نمی توانست مبلغی به آن اضافه و یا قسمتی از آن را برداشت نما
چنانچه سپرده گذار به قسمتی از وجوه سپرده خود نیاز داشت، بالاجبار می بایست قرارداد
از آن بابت ضرر و زیانی متوجه وی می گردید. اما در اواخر سال 1374 برخی از بانك ها نحوه
را تغییر دادند، به گونه ای که سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت در اوراق جدید و بر مبنا
مبالغ تعیین شده برای سپرده های یك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله به صورت چ
برگ صادر می گردد تا در صورت برداشت تعدادی از سپرده ها قبل از سررسید، موجب ابطا
نشود. و از طرفی، در شرایط جدید افتتاح سپرده سرمایه گذاری بلند مدت و نیز انتقال کل
پیش بینی گردیده است. 45

با توجه به مفاد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه های آن و همچنین قراردادهای سپر
پذیرش سپرده های سرمایه گذاری در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، اصل وکالت می ب
های سرمایه گذاری مدت دار را تعهد و تضمین می نماید. از این رو، هیچ خسارتی متوج
نیست. بانك به وکالت از سپرده گذاران، وجوه آن ها را به طور مشاع، در امور مشخص شد
عملیات بانکی بدون ربا به کار می گیرد و منافع حاصل از آن را پس از کسر حق الوکاله خویش
منابع بانك، بین سپرده گذاران تقسیم می کند، اما نسبت خاصی برای تقسیم این منافع ب
گذاران اعلام نمی شود. همان گونه که قبلاً بیان شد، بنابر نظر مشهور فقهای شیعه، وکیل
ضامن خسارت هایی است که در اثر کوتاهی و یا تخلف در انجام وظیفه اش حاصل شود. از ا
دادن بانك که وکیل سپرده گذاران می باشد، با امین بودن وکیل سازگار نیست. 46 یکی از ت
تضمین سپرده ها توسط بانك ارائه شده این است که بانك به عنوان طرف سوم (غیر از سپ
تسهیلات) سپرده های سرمایه گذاری را تضمین می نماید. ولی ملاحظه قراردادهای اعطای
بانکی جمهوری اسلامی ایران نشانگر آن است که در این نظام، در واقع بانك ها سپرده ها
مدت دار را تضمین نمی کنند، بلکه این گیرندگان اعتبار هستند که آن را تعهد و تضمین می
تضمین این سپرده ها به گیرندگان سرمایه منتقل می گردد. به طور نمونه، در قراردادهای م
مدنی در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، عامل مضاربه و شریك بانك تعهد می کند که خ
به اصل سرمایه بانك را پرداخت نماید. علاوه بر این که اگر خود بانك سپرده های سرمایه گ
سرمایه گذاری مستقیم به کار گیرد، طرف سومی برای تضمین سرمایه باقی نمی ماند.
اساساً چنین تضمینی در یك نظام بانکی بدون ربا و حتی برای یك بانك بدون ربا که در ضه
فعالیت می کند، چندان ضروری نیست. به طور نمونه می توان به بانك اسلامی اردن اشاره
عدم تضمین سپرده های سرمایه گذاری، توفیق چشمگیری در جذب سپرده ها داشته است.

3. سود وزیان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار

قانون عملیات بانکی بدون ربا تنها در یك ماده به چگونگی توزیع منافع حاصل از به کارگیری سپ
گذاری مدت دار اشاره نموده است. بر اساس ماده 5 قانون، این منافع بر اساس قرارداد منع
مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری و رعایت سهم منابع بانك به نسبت مدت و مبلغ د
گرفته شده در آن عملیات تقسیم خواهد شد. 47 این ماده تصویر دقیقی از چگونگی توزیع سو
علاوه بر این که تکلیف خسارت های احتمالی نیز مشخص نشده است. البته، به طوری که
قانون به بانك ها اجازه داده که اصل سپرده های سرمایه گذاری مدت دار را تعهد و بیمه نمایند
جنبه قطعیت ندارد، ولی در آیین نامه و دستورالعمل اجرایی قانون عملیات بانکی بدون ربا،
تعهد و یا بیمه کردن سپرده ها به هزینه خود شده اند. از این رو، سپرده های سرمایه گذا
خسارتی را متقبل نمی شوند.

آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا با تفصیل بیش تری به این مسأله می پرد
ازآن اشاره می کنیم:

1. «به هیچ یك از سپرده های دریافتی تحت عنوان سپرده های سرمایه گذاری رقم تعیین
عنوان سود پرداخت نخواهد شد.» 48

2. منافع حاصل از به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری مدت دار بر اساس قرارداد منعقد
بین بانك و سپرده گذار متناسب با مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری پس از وضع سه
مربوط و رعایت سهم منابع بانك به نسبت مدت و مبلغ از کل وجوه به کارگرفته شده در آن
خواهد شد. 49

3. «حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری از سهم منافع سپرده گذاران کسر
حداقل و حداکثر حق الوکاله به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید.» 50

4. در قراردادهای منعقده بین بانك و سپرده گذار، قید مصالحه منافع، مصرف مشاع سپرده ه
و پرداخت منافع الزامی است. 51

5. بانك ها در تأمین منابع لازم جهت تسهیلات اعطایی باید اولویت را به منابع سرمایه گذار
که مجموع تسهیلات اعطایی کم تر و یا مساوی مجموع سپرده های سرمایه گذاری مدت
سپرده های قانونی باشد، تمام منافع موضوع این ماده بین سپرده گذاران تقسیم خواهد ش
مجموع تسهیلات اعطایی بانك ها بیش تر از مجموع این قبیل سپرده ها باشد، مابه التفاوت،
محسوب خواهد شد. 52 دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها نیز زوایای دیگری از این مسأل
که در ذیل به آن ها می پردازیم:

1. «در تعیین مبالغ سپرده های سرمایه گذاری جهت احتساب منافع متعلق به سپرده گذا
قانونی مربوطه که نزد بانك مرکزی جمهوری اسلامی ایران تودیع شده از جمع کل مبالغ ای
کسر خواهد شد.» 53

2. «بانك ها نمی توانند به هیچ یك از سپرده های سرمایه گذاری مدت دار رقم تعیین شده ای
سود اعلام و یا پرداخت نمایند.» 54 این بند علاوه بر ممنوعیت پرداخت سود از قبل تعیین ش
مجاز نمی شمارد.

3. حق الوکاله بانك بابت به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری می تواند شامل هزینه
سپرده های موصوف باشد. در هر صورت مبلغ دیگری تحت هیچ عنوان از سپرده گذار اخذ نخوا

4. بانك ها می توانند در میزان حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری بلند
گذاران تخفیف قایل شوند. میزان تخفیف متناسب با مدت و مبلغ سپرده ها خواهد بود. 56

5. قبول و استرداد سپرده و پرداخت سود به سپرده گذار تابع قراردادی است که بین بانك و
می گردد. این قرارداد باید متضمن مواردی از جمله اعطای وکالت به بانك در به کارگیری سپرد
که قبلًا اشاره شد، حق توکیل به غیر، مصرف مشاع سپرده ها، تعهد استرداد سپرده ها،
الوکاله، مصالحه منافع بین بانك و سپرده گذار و بین سپرده گذاران و ... باشد. 57

6. «بانك ها موظفند به منظور تعیین سهم منافع سپرده گذاران در پایان شهریور و اسفند هر
از عملیات خود را تعیین نمایند.» 58

7. منافع سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت در پایان هر سال پس از تعیین سود ناشی
ها، برای همان سال، پرداخت خواهد شد. 59

8. منافع سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت در صورتی که سررسید آن ها مصادف با
اسفند باشد، به طور قطعی و در غیر این صورت، به طور علی الحساب پرداخت خواهد ش
های علی الحساب مزبور پس از تعیین منافع سپرده گذار به شرح ماده 20 (که در بند 6 آ
گردید. 60

بر اساس آنچه از قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرایی آن گ
وکالت از سپرده گذاران، وجوه سپرده شده در حساب های سرمایه گذاری مدت دار را، به ط
ذکر شده در ماده 3 قانون به کار می گیرند. منافع حاصل از به کارگیری سپرده های سرمایه
اساس قرارداد منعقده، متضمن وکالت، حق توکیل به غیر، مصالحه منافع بین بانك و سپرده
گذاران و ...، بین بانك و سپرده گذار متناسب با مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری پ
های قانونی مربوط و رعایت سهم منابع بانك به نسبت مدت و مبلغ از کل وجوه به کار گ
عملیات، تقسیم خواهد شد. البته، در این زمینه اولویت با منابع سپرده گذار می باشد و ت
مجموع تسهیلات اعطایی بانك ها بیش تر از مجموع این قبیل سپرده ها پس از وضع س
باشد، مابه التفاوت سهم منابع بانك محسوب خواهد شد. پس از تعیین سهم منافعی که
گذاران تعلق می گیرد، حق الوکاله بانك از آن کسر شده و باقیمانده بین سپرده های سرمای
تقسیم می شود. حق الوکاله مزبور می تواند شامل هزینه های به کارگیری سپرده های مو
بانك ها می توانند در میزان حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت ه
مبلغ سپرده ها تخفیف قایل شوند. بانك ها استرداد اصل سپرده های سرمایه گذاری مدت دار
و از این رو، سپرده گذاران هیچ زیانی را متحمل نمی شوند. اما به هیچ یك از سپرده های در
سپرده های سرمایه گذاری رقم تعیین شده از قبل به عنوان سود اعلام و پرداخت نمی ن

سپرده گذاران در پایان شهریور و اسفند هر سال تعیین می شود و منافع سپرده های سر
مدت در پایان هر سال پس از تعیین سود ناشی از به کارگیری آن ها، برای همان سال پرد
منافع سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت در صورتی که سررسید آن ها مصادف با پایان ش
باشد، به طور قطعی و در غیر این صورت، به طور علی الحساب پرداخت خواهد شد و تکلیف پ
الحساب مزبور پس از تعیین منافع سپرده گذار تعیین خواهد گردید.

آنچه در بالا گذشت، مفاد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه مصوب هیأت وزیران و
اجرایی شورای پول و اعتبار بود، اما به مرور زمان تغییراتی نیز در آن حاصل شده است. به ط
1369 به منظور تشویق سپرده گذاری، بانك ها مجاز گردیدند سود سپرده های سرمایه گذار
الحساب در مقاطع سه ماهه پرداخت نمایند که از سال 1370 سود سپرده های سرمایه گ
یکساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله در مقاطع سه ماهه پرداخت می شود و تصفیه نه
مدت سپرده صورت می گیرد. 61 و این در حالی است که بنابر دستورالعمل اجرایی مصوب ش
سود سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلند مدت می باید در پایان سال و پس از تعیین
کارگیری آن ها صورت گیرد و تنها در صورتی که سررسید سپرده سرمایه گذاری بلند مدت
شهریور یا اسفند نباشد، بانك ها مجاز به پرداخت سود علی الحساب به این سپرده ها می
سودهای علی الحساب نیز باید پس از تعیین منافع سپرده گذار مشخص گردد.

با توجه به توضیحاتی که در مورد چگونگی توزیع سود و زیان سپرده های سرمایه گذاری م
نکات زیر قابل توجه است:

1. در مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه فصل دوم آن، از آنچه در به کارگیری سپرد
به دست می آید، با لفظ منافع یاد شده که این منافع بین سپرده گذاران و بانك تقسیم
عبارات مشخص نیست که آیا مراد از منافع درآمد است و یا منظور سود حاصل از به کارگیری
بانك می باشد. اما در دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، کلمه «منافع» در داخل پرانتز به
است. ولی نکته مبهم در مسأله این است که در بخشی از ماده 16 همین دستورالعمل و
الوکاله بابت به کارگیری سپرده های موصوف باشد. این امر با تفسیر منافع به سود که در مو
دستورالعمل وارد شده، منافات دارد؛ زیرا سود چیزی جز ما به التفاوت منافع حاصل از به کارگ
سرمایه گذاری می تواند شامل هزینه های به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری و هزینه
آن ها نیست. علاوه بر این که مشخص نیست به چه دلیل هزینه به کارگیری سپرده ها
الوکاله به حساب آید.

2. علی رغم آن که در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران نرخ های سود متفاوتی به ا
سرمایه گذاری مدت دار (کوتاه مدت و بلند مدت) پرداخت می شود، اما در قانون عملیات بانک
نامه ها و دستورالعمل های اجرایی آن تفسیر روشنی از چگونگی توزیع نرخ های سود متفاو
ها ارائه نشده است و تنها در تبصره ماده 16 دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها آمده اس
توانند در میزان حق الوکاله به کارگیری سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت برای سپرده گ
شوند. میزان تخفیف متناسب با مدت و مبلغ سپرده ها خواهد بود.»

در این زمینه در یکی از مطالعاتی که از طرف وزارت امور اقتصادی و دارایی پیرامون بانك
جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته، تفاوت در این نرخ ها به صورت زیر تشریح شده است:

«توجه این که، سهم سود سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت مساوی است و آنچه باعث ت
سپرده می شود، سهم حق الوکاله است و حق الوکاله در سپرده های با مدت کم تر، بیش از
مدت تر است.» 62

بنا به توضیحات مزبور، آنچه می تواند نرخ سود سالیانه تعلق گرفته به هر یك از سپرده ها
میزان حق الوکاله ای است که بانك بابت به کارگیری هر یك از آن ها مطالبه می کند. 63 جدا
حق الوکاله در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران که در مباحث آتی مورد بحث قرار خواهد گ
مزبور از حیث نظری می تواند یکی از حالت های زیر را داشته باشد:

حالت اول: بانك ها حق الوکاله ای در مقابل به کارگیری سپرده ها اخذ ننمایند: در این ص
تفاوت نرخ سود سپرده های کوتاه مدت، یکساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله وجود
پرداخت نرخ های سود علی الحساب متفاوت به این سپرده ها نشانگر این نکته خواهد بود
قطعی و علی الحساب تفاوتی ندارند و نرخ سود هر یك از سپرده هابه صورت مستقل از واق
محاسبه می شود.

حالت دوم: بانك ها در مقابل به کارگیری سپرده ها حق الوکاله اخذ کنند: در این حالت (حق

چند مبنایی برای تفاوت نرخ سودها وجود دارد، اما این سؤال قابل طرح است که آیا مبلغ یا نرخ
ها برای به کارگیری هر یك از سپرده های کوتاه مدت، یکساله، دو ساله، سه ساله و پنج
کارگیری این سپرده ها مشخص است یا این که این مبلغ یا نرخ از قبل مشخص نمی شو
تقسیم سود (قطعی) بین انواع سپرده های سرمایه گذاری، حق الوکاله بانك ها برای هر یك
به گونه ای تعیین می شود که نرخ سود مورد نظر، که همان نرخ سود علی الحساب و یا حد
درصد بیش تر از آن است، برای هر یك از سپرده ها به دست آید؟ گزینه دوم با حالتی ک
پرداختی به هر یك از سپرده ها در طول چند سال متمادی ثابت مانده و یا تغییر چندانی نکرده
به بیان دیگر، پرداخت سودهای یکسان در طول چند سال، با فرض حق الوکاله غیرصفر، می
باشد که که نرخ سود ثابت می باشد. حال اگر این گزینه را بپذیریم، با این محذور مواجه می
ها می توانند سپرده های مردم را با حق الوکاله مجهول به کار گیرند و آیا بانك نباید به عنوان
خود برای به کارگیری هر یك از سپرده ها را به سپرده گذاران اعلام نماید؟ از طرف دیگر،
عملیات بانکداری بدون ربا، آنچه به عنوان یکی از ابزارهای سیاست گذاری بانك مرکزی د
الوکاله بانك ها می باشد، اما در گزینه دوم در واقع آنچه وسیله سیاست گذاری است نرخ س
است که به تبع آن حق الوکاله تعین می شود و این در حالی است که سود علی الحساب
بانکی بدون ربا و آیین نامه های آن طرح نشده و تنها در یکی از مواد دستورالعمل اجرایی
برخی از سپرده های سرمایه گذاری مدت دار، مطرح شده است. با توجه به مباحثی که د
خواهد شد، به نظر می رسد که آنچه مبنای محاسبه است همان نرخ سود علی الحساب اس
ناشناخته ای سودهای قطعی به صورتی محاسبه می شوند که همان سود علی الحساب اع
حداکثر با انحراف 5/ 0 تا یك درصدی، به دست آید که این انحراف نیز هیچ گاه موجب کم شد
الحساب اعلام شده نمی گردد، بلکه این مبلغ به سود علی الحساب افزوده می شود.

یکی از توجیهاتی که می توان برای تصحیح چگونگی توزیع سود و زیان ارائه نمود، این است
پذیرش سپرده ها قید «مصالحه بانك و سپرده گذار در مورد منافع و نحوه محاسبه و پرداخت
نماید و همین قید مبنای تصحیح توزیع سود و زیان می باشد؛ زیرا بانك بر اساس این مصالح
این حق را محفوظ نگه می دارد که سود حاصل از به کارگیری سپرده ها را به صلاحدید توزیع
سود هر یك از انواع سپرده سرمایه گذاری را به گونه ای تعیین می کند که نرخ های سود متف
های کوتاه مدت، یك ساله، دوساله، سه ساله و پنج ساله به دست آید. هر چند می توان این
ای ظاهر شرعی داد، اما به نظر می رسد که این توجیه به دور زدن حرمت ربا و پرداخت س
سپرده گذاری منجر گردد؛ به خصوص آن که، همان طور که اشاره خواهیم نمود، نرخ سود سپ
سال ها ثابت مانده است. همچنین در اکثر موارد، سپرده گذاران بدون مطالعه مفاد قرارداد س
به افتتاح حساب می نمایند. از طرف دیگر، ظهور چنین قیدی آن است که بانك در پایان سا
محاسبه سود و زیان درباره موارد ابهام با مشتری مصالحه نماید نه این که مصالحه مبنای
باشد. علاوه بر آن، مصالحه طرفینی است و به طور معمول در قرارداد قید می شود که بع
گیرد، نه این که از ابتدا مصالحه کنند که در انتهای قرارداد، بانك به طور یك طرفه تعیین کننده
آن که استفاده از مصالحه برای شکل دهی توزیع سود و زیان در یك نظام بانکی چندان منا
رسد و این سؤال قابل طرح است که: بر اساس چه معیاری مقدار کل سود هر یك از سپرده
یك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله معین می شود و آیا این روش به پایین آمدن کارای
منجر نمی گردد؟

3. همان گونه که اشاره شد، در هیچ یك از مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه های
سود علی الحساب نشده است و تنها در یکی از مواد دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها به
این مورد نیز به سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت و آن هم تنها در مواردی که سررسید
پایان شهریور و یا اسفند نباشد، اختصاص یافته است. اما آنچه از سال 1370 اجرا شده با
است؛ چرا که از این سال سود سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت به صورت علی الحساب
ماهه پرداخت می شود و از مورد ذکر شده در دستورالعمل اجرایی قانون تخطی شده، هر چ
تصویب مقامات پولی کشور رسیده است.

یکی از اشکالاتی که در مورد پرداخت سود علی الحساب طرح شده، آن است که بانك به عن
های سرمایه گذاری را به صورت مشاع به کار می گیرد و پس از کسب سود، آن را میان س
می نماید. از این رو، توزیع سود هنگامی میسّر است که سودی حاصل شود و مورد حسابرس
توزیع سود پیش از حصول آن و پیش از حسابرسی چه مفهومی دارد؟

4. از آن جا که حق الوکاله مزدی است که بانك ها می توانند بابت خدماتی که در به کارگ
سرمایه گذاری ارائه کرده اند، مطالبه نمایند و حق الوکاله مزبور، بنابر آنچه گذشت، می تواند
ای به کارگیری سپرده ها نیز باشد، از این رو، حق الوکاله از مقوله هزینه به حساب می آی

بانك از سپرده گذاران دريافت مى كند، هزينه كارش مى باشد. از اين رو، حق الوكاله الزاماً منـ نيست و در صورتى كه به صورت مبلغى قطعى و نه سهمى از سود مطرح شود، با افزايـ تناسب افزايش نمى يابد. تعيين سهم سود بانك به نسبت مشاع مى تواند محركى براى بـ منابع و افزايش كارايى باشد. گذشته از آن كه اگر حق الوكاله را ميزان مزد مورد مطالبه بان وجوه قلمداد كنيم، چنين نيست كه اجرت سالیانه به كارگيرى سپرده هاى بلند مدت تر بيـ كارگيرى سپرده هاى كوتاه مدت تر باشد؛ يعنى چندان معقول به نظر نمى رسد كه، به طو هاى پنج ساله، سالانه 2 درصد اجرت بگيريم واز سپرده هاى دوساله، سالانه 1 درصد مطالبه بگوييم به كارگيرى بلندمدت تر سپرده ها براى بانك دردسر كم ترى دارد.

5. يكى از مشكلات موجود در قوانين و مقررات عمليات بانكى بدون ربا، مشخص نبودن حيطه دستورالعمل هاى اجراى و ... مى باشد. برخى از مسائل اساسى در قانون مطرح نشده و به آيين نامه و دستورالعمل هاى اجرايى و يا حتى در مواردى در مصوبه هاى شوراى پول و اعـ شده است كه اين امر نوعى ناهمگونى و ناهماهنگى در مجموعه مقررات حاكم بر فعاليت د ايجاد كرده است. به عنوان مثال، مى توان به تقسيمات انواع سپرده ها و مسأله سود علـ نمود. توضيح آن كه، قانون عمليات بانكى بدون ربا هيچ تقسيمى از سپرده هاى سرمايه گذار آيين نامه و دستورالعمل هاى اجرايى قانون آن را به سپرده هاى كوتاه مدت و بلند مدت تقس دنبال آن پس از گذشت حدود 3 سال از اجراى قانون، سپرده هاى بلند مدت بر اساس تصـ اعتبار به چهار نوع يك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج ساله، تقسيم مى شوند. با توجه به تفكيكى در قانون عمليات بانكى بدون ربا و ملحقات آن، تفسير روشنى از نرخ هاى سود متفا سپرده ها صورت نگرفته و تنها تفسير قابل ارائه، استفاده از حق الوكاله اى متفاوت است ك تفصيل گذشت. همچنين على رغم آن كه سود على الحساب در قانون و آيين نامه آن م مسأله در يكى از بندهاى دستوالعمل اجراى قبول سپرده تنها در مورد سپرده هاى سرمايه آن هم در مواردى كه مدت سپرده در زمان حسابرسى سود و زيان به پايان نرسيده، مطرح ش با تصويب شوراى پول و اعتبار جنبه عموميت پيدا كرده و در مورد تمامى سپرده ها و در همه شود كه سخن از آن و بررسى پيامدهايش مجال ديگرى را مى طلبد. خلاصه آن كه، در قوانـ بانكى جمهورى اسلامى ايران شفافيت و روشنى در زمينه توزيع سود بين سپرده هاى سر ندارد و نظام بانكى علاوه بر تضمين اصل سپرده ها، با طرح سود على الحساب عملاً آن را نيز همچنين نرخ هاى سود متفاوتى به سپرده هاى مختلف تعلق مى گيرد، در حالى كه از پيش ها اعلام نمى شود و در محاسبه نيز تصوير روشنى متصور نيست.

بررسى عملكرد نظام بانكى جمهورى اسلامى ايران در پرداخت سود سپرده ها

پس از بررسى مواد قانونى در نظام بانكى جمهورى اسلامى ايران، به طور اجمال نگاهى هاى عملكردى اين نظام در توزيع سود و زيان سپرده هاى بانكى مى افكنيم.

1. سود واقعى منفى سپرده ها

يكى از معيارهاى ارزيابى وضعيت نرخ هاى سود پرداختى به سپرده ها، مقايسه نرخ پرداختـ باشد. جدول شماره 1 نرخ سود واقعى تعلق گرفته به سپرده هاى سرمايه گذارى بلند مدت 1363) نشان مى دهد. به طورى كه ملاحظه مى شود، در بيش تر سال هاى مورد بررسى و اكثر انواع سپرده هاى سرمايه گذارى بلند مدت، سود واقعى تعلق گرفته به سپرده گذاران د يعنى در طى اين سال ها سپرده گذاران نه تنها سودى دريافت نكرده اند، بلكه به ميزان عدد شده در جدول زيان كرده اند.

سود واقعى منفى در نظام بانكى جمهورى اسلامى ايران را مى توان معلول چند امر دانسـ تكليفى كه بانك ها موظفند بخشى از منابع تحت اختيار خود را در اين قالب و گاه با نرخ هـ كنند. دوم، تعيين نرخ هاى سود مورد انتظار و قطعى به صورت ادارى و توسط دولت براى بـ اقتصادى كه اين نرخ ها غالباً زير نرخ تورم تعيين شده اند. به خصوص آن كه بيش تر تسهيلات بازدهى ثابت پرداخت مى شوند و نرخ سود دريافتى از قبل مشخص بوده و قابل تغيير نيس حتى در عقود مشاركتى نيز معمولاً همان حداقل يا حداكثر سود مورد انتظار اعلام شده، به ح تلقى و دريافت مى شود و بانك ها كارى به سودآورى واقعى ندارند. البته، شايد بتوان ضـ وجود انگيزه جهت كسب سود بيش تر و ... را نيز به اين دلايل افزود.

جدول (1): جمهورى اسامى ايران، نرخ سود اسمى و واقعى سپرده هاى سرمايه گذارى مد 64

2. قطعيت يافتن سود على الحساب

همان طور که قبلًا اشاره شد، پرداخت سود علی الحساب در قانون عملیات بانکی بدون ربا و بینی نشده و تنها در یکی از مواد دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، پرداخت سود علی سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت، آن هم در مواردی که مدت سپرده بلند مدت در زمان ح زیان (پایان شهریور و اسفند) به پایان نرسیده، مجاز شمرده شده است. اما از سال 1369 سپرده گذاری، بانك ها مجاز به پرداخت سود علی الحساب در مقاطع سه ماهه به تمام سپر شرایط شدند. نظام بانکی جمهوری اسلامی از این سال به بعد، در ابتدای هر سال نرخ الحساب متفاوتی برای هر یك از سپرده های کوتاه مدت، یك ساله، دو ساله، سه ساله و پنج کند و بنابر آن است که پس از حسابرسی نهایی، مابه التفاوت سود علی الحساب و قطعی این زمینه نکات زیر حایز اهمیت است:

الف- همان طور که در مباحث پیشین گذشت، تنها مبنایی که برای تعلق نرخ های سود متفاو های سرمایه گذاری مدت دار در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران از قانون عملیات بانکی ب آن قابل استفاده است، تعلق نرخ های حق الوکاله متفاوت به هر یك از سپرده های کوتاه م ساله، سه ساله و پنج ساله است. اما بنا به ادعای مسؤولان بانکی کشور، بانك ها از آغا بدون ربا تاکنون حق الوکاله ای از سپرده گذاران دریافت نکرده اند. 65 حال با کنار هم گذاش اضافه کردن این مطلب که بانك ها طی 17 سال اجرای نظام بانکی بدون ربا، نرخ های سود د از انواع سپرده سرمایه گذاری مدت دار پرداخت کرده اند، تنها نتیجه ای که می توان گرفت،

نبودن مبنایی مشخص برای تعیین نرخ سود می باشد. به بیان دیگر، استدلال ما از سه م تشکیل شده است:

مقدمات:

1- تنها مبنای قانونی تعلق نرخ های سود (قطعی) متفاوت به هر یك از انواع سپرده های سر نرخ های حق الوکاله متفاوت می باشد.

2- بانك ها هیچ حق الوکاله ای از سپرده گذاران دریافت نکرده اند.

3- بانك ها نرخ های سود (قطعی) متفاوتی به هر یك از انواع سپرده سرمایه گذاری پرداخته ا

نتیجه:

هیچ مبنای قانونی جهت تعلق نرخ های سود (قطعی) متفاوت به هر یك از انواع سپرده ها وجود ندارد.

به طور نمونه، مشخص نیست که چگونه و با چه روش محاسباتی به هر یك از سپرده ها ساله، دو ساله و پنج ساله به ترتیب نرخ های سود (قطعی) 8، 14، 15، 16، 5/ 18 درصد اعط سخن موید ادعای ما در بندهای بعدی است که ملاکی برای محاسبه سود واقعی سپرده همان سود علی الحساب اعلام شده با اندکی اضافه و یا بدون تغییر به عنوان سود قطعی اع این که سود علی الحساب چگونه تعیین می شود، چندان اهمیتی ندارد و مهم چگونگی محا است؛ چرا که سود علی الحساب به صورت موقت پرداخت می شود و تکلیف آن باید پس از ت روشن گردد.

ب- بررسی نرخ های سود قطعی پرداخت شده به سپرده گذاران طی سال های 79- 1363 است که این نرخ ها بر اساس سود واقعی کسب شده توسط بانك ها پرداخت نشده است. جدول شماره 2 مشاهده می شود، نرخ های سود پرداختی به سپرده های کوتاه مدت و یك های 68- 1364 و همچنین در سال های 1369 و 1370 ثابت مانده است. علاوه بر این ک پرداختی در حالی به وقوع پیوسته که در طول این سال ها اوضاع و احوال اقتصادی و سیاسی کشور حاکم بوده است. روند مزبور، تعیین نرخ های سود بنا به نظر مقامات پولی و نه بر م ناشی از به کارگیری سپرده ها را به اثبات می رساند. به خصوص آن که طبق گزارش بانك اسلامی ایران طی سال های 68- 1364 سود حاصل از به کارگیری سپرده ها در برخی سال درصد بوده و دولت با پرداخت یارانه، سودی در محدوده 6 تا 5/ 8 درصد به صاحبان سپرده است. 66 این سخن چیزی جز عدم پرداخت سود بر اساس سودآوری واقعی بانك ها نیست.

جدول (2): نرخ های سود پرداختی به صاحبان سپرده های سرمایه گذاری مدت دار (1379- 13

ج- جدا از اشکالاتی که در زمینه محاسبه سود قطعی و تعلق نرخ های سود متفاوت به سپ عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران در پرداخت سودهای علی الحساب نیز قابل ت

شماره 3 نرخ های سود علی الحساب و قطعی سپرده های سرمایه گذاری مدت دار را طی
1369 نشان می دهد. بر اساس ارقام وارد شده در این جدول و همچنین جدول شماره 4 ک
سود قطعی و علی الحساب را در این سال ها نشان می دهد، در پنج سال اول اجرای سیا
علی الحساب، یعنی سال های 73- 1369، تفاوت اندکی بین نرخ سود علی الحساب و نرخ
دارد. این تفاوت بین 25/ 0 درصد تا 1 درصد در نوسان بوده و در اکثر موارد نرخ سود قطعی 5/ ا
نرخ سود علی الحساب تعیین شده است. متأسفانه در سال های بعد، یعنی سال های
همین تفاوت جزئی نیز به چشم نمی خورد و دقیقاً همان نرخ سود علی الحساب به عنوان نر
اعلام شده است. این امر می تواند صوری بودن محاسبه نرخ سود واقعی را تداعی کند و م
ای رهنمون سازد که در مباحث پیشین در مورد نبودن مبنای محاسباتی واقعی برای محاسبه
به بیان دیگر، تفاوت اندك نرخ سود علی الحساب و قطعی طی پنج سال اول اجرای سیاس
علی الحساب و عدم تفاوت آن دو در سال های بعد، این نظریه را تقویت می کند که سود ع
پوششی برای پرداخت همان سود به صورت سود قطعی می باشد. شاید بتوان پرداخت س
به صورت قطعی را نوعی تضمین سود سپرده ها در مقام عمل تلقی کرد که با این وصف
مشکل مشروعیت تعلق سود به سپرده گذاران مواجه می گردد؛ چراکه تضمین سود، سپر
ودیعه خارج و به قرض تبدیل کرده و سود پرداختی حکم بهره را پیدا می کند. صرف نظر از
اعلام و پرداخت سود سپرده ها به صورت قطعی و از پیش تعیین شده موجب کاهش خطرپ
آسیب جدی این سرمایه گران بها می گردد؛ چرا که با این روند، سپرده گذاران مطمئن اند ک
الحساب اعلام شده حتماً پرداخت خواهد شد و هیچ خطرپذیری در آن وجود ندارد. گذشته از آ
کاهش کارایی منجر می شود.

جدول (3): جمهوری اسلامی ایران، نرخ سود سپرده های سرمایه گذاری مدت دار (79- 69) 3

جدول (4): جمهوری اسلامی ایران، تفاوت نرخ سود قطعی و نرخ سود علی الحساب (1379-

یکی از انگیره های طرح نرخ سود علی الحساب را، گذشته از تشویق سپرده گذاران، می تو
به سپرده گذاران برای ارزیابی میزان عایدی به آن ها دانست. اما با توجه به تجربه برخی از بان
از جمله بانك اسلامی اردن، به نظر می رسد نرخ سود پرداختی سال قبل، می تواند به
سپرده گذاران را از میزان تقریبی سود عایدی به آن ها آگاه سازد و نیازی به طرح سود علی
هر چند نقش پرداخت سود علی الحساب، در صورت عمل به اقتضای آن، مشکل شرعی
زمینه اجرای واقعی آن در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران موجود نیست و به دلیل سابق
در کشورمان سود علی الحساب به سمت سود قطعی منحرف شده است. به نظر می رسد
شناور به سپرده گذاران بر مبنای سود واقعی کسب شده می تواند علاوه بر جلوگیری از انحر
عملکرد واقعی، اعتماد سپرده گذاران را نیز جلب نماید. علاوه بر آن، شفافیت در پرداخت سود
زمینه را برای رفع مشکلاتی که منجر به کاهش سودآوری بانك ها شده، فراهم نماید.

نتیجه گیری

با توجه به مباحث ارائه شده، تبیین حکم فقهی سپرده ها در نظام بانکی جمهوری اسلام
سپرده های سرمایه گذاری از سپرده های جاری و پس انداز امکان پذیر است. بانك، سپرده ه
جاری و پس انداز را تحت عنوان قرض می پذیرد و به این سپرده ها هیچ سودی تعلق نمی
فقهی پذیرش سپرده های سرمایه گذاری عنوان وکالت می باشد؛ یعنی بانك به وکالت
سپرده های آنان را به کار می گیرد و سود حاصل را میان سپرده گذاران در حساب های س
می نماید. ملاحظه مواد قانون عملیات بانکی بدون ربا، آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرا
عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مؤید وجود ابهامات و کاستی هایی در قانون و ع
می باشد و در مواردی حضور سود از پیش تعیین شده به چشم می خورد. برخی از ابهامات
موجود در تجهیز سپرده های بانکی را می توان در موارد زیر خلاصه نمود:

1- با وجود آن که بانك ها در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، وکیل سپرده گذاران در سپ
گذاری هستند و وکیل، در فقه شیعه، امین بوده و تنها ضامن خسارت هایی است که در اثر اه
حاصل شود، اما بانك ها سپرده ها را تضمین می کنند. هر چند تضمین سپرده ها با این توجی
ثالثی، غیر از سپرده گذار و گیرنده تسهیلات، است صورت می گیرد، اما در واقع، گیرندگان تس
را تضمین می کنند.

2- در قانون عملیات بانکی بدون ربا و ملاحظات آن، از آنچه بین سپرده گذاران و بانك توزیع م
تعبیر شده و مشخص نیست که مراد از منافع سود و یا درآمد است. هر چند در دستورالعمل
سود تفسیر شده، اما از آن جا که حق الوکاله بانك می تواند شامل هزینه های به کارگیری وج
با تفسیر منافع به سود سازگار نیست؛ زیرا سود چیزی جز مابه التفاوت درآمدها و هزینه

سپرده ها و منابع بانك نيست. علاوه بر اين كه مشخص نيست چرا هزينه به كارگيری سپرد
حق الوكاله گنجانده شود؟

3- در هيچ يك از مواد قانون عمليات بانكی بدون ربا و ملحقات آن، تفسير روشنی از چگونگ
سود متفاوت به سپرده های كوتاه مدت، يك ساله تا پنج ساله ارائه نشده و تنها تفسير قاب
مقادير حق الوكاله متفاوت است. حال اگر بانك حق الوكاله نگيرد، مبنايی برای تعلق نرخ
متفاوت نخواهد بود و در صورت گرفتن حق الوكاله اين سؤال مطرح می شود كه آيا بانك ها به
توانند سپرده ها را با حق الوكاله مجهول به كار گيرند؟ آيا عدم اعلام حق الوكاله و مشخص نب
تعيين حق الوكاله به ميزانی كه ما را به همان نرخ های سود علی الحساب اعلام شده برس
شود؟ با ضميمه اين نكته كه بنابر اظهارات مسؤولان بانكی كشور، بانك ها از آغاز تاكنون حق
نكرده اند، اشكال مطرح شده در مورد پرداخت نرخ های سود واقعی متفاوت به هر يك از ا
سرمايه گذاری تكميل می شود. در نتيجه، مبنای قانونی برای تعلق نرخ های سود قطعی مت
سپرده های كوتاه مدت، يك ساله تا پنج ساله وجود ندارد و همان سود علی الحساب با اندك
تفاوت به عنوان سود قطعی اعلام می گردد.

4- در نظام بانكی جمهوری اسلامی ايران هيچ نسبتی برای توزيع سود بين بانك و سپرده گذ
از انواع سپرده ها اعلام نمی شود، بلكه تنها نرخی به صورت علی الحساب اعلام می گرد
است كه در هيچ يك از مواد قانون عمليات بانكی بدون ربا به سود علی الحساب اشاره نشد
مواد دستورالعمل اجرايی قبول سپرده، پرداخت سود علی الحساب در مورد سپرده های س
مدت و آن هم سپرده هايی كه سررسيد آن ها پايان شهريور و يا اسفند نباشد، مجاز شمرد
از سال 1369 سود تمامی انواع سپرده ها و در هر حالتی، به صورت علی الحساب و در
پرداخت می شود. با توجه به عدم شفافيت در چگونگی توزيع سود واقعی، سود علی الحس
تضمين شده و واقعی تبديل شده است.

5- علی رغم متفاوت بودن اوضاع و احوال اقتصادی و سياسی كشور در سال های 79-
پرداختی به سپرده گذاران در بسياری از سال ها ثابت بوده و اين امر نشانگر عدم پرداخت س
واقعی حاصل از به كارگيری سپرده ها می باشد.

6- تفاوت نرخ سود علی الحساب و قطعی در طول دوره 79- 1363 بسيار ناچيز است و سود
درصد بيش تر از سود علی الحساب تعيين شده است و در شش سال اخير (79- 1374) تفا
صفر تنزل يافته و همان سود علی الحساب به عنوان سود قطعی نيز اعلام شده است. ا
وجود مبنايی محاسباتی برای محاسبه سود واقعی سپرده ها حكايت می كند. شايد بتوان پ
الحساب به صورت قطعی را نوعی تضمين سود سپرده ها در مقام عمل تلقی كرد كه با اين و
با مشكل عدم مشروعيت تعلق سود به سپرده گذاران مواجه می گردد؛ چرا كه تضمين سو
حالت وديعه خارج و به قرض تبديل می كند.

پيشنهادها

با توجه به مباحث ارائه شده، پيشنهادهايی جهت بهبود وضعيت بانكداری بدون ربا در جمهور
ارائه می گردد:

1. با توجه به كاستی های ذكر شده در مورد قانون عمليات بانكی بدون ربا و ملحقات آن، تج
سازی اين قوانين ضروری به نظر می رسد. قانون عمليات بانكی بدون ربا بايد به صورتی
وضعيت موضوعات كليدی در بانكداری بدون ربا، از جمله مبنای فقهی مورد پذيرش، چگونگی تر
... را مشخص نمايد. همان گونه كه قبلًا اشاره شد، برخی از اين ابهام ها و كاستی ها نا
مواد قانون، آيين نامه، دستورالعمل ها و ساير تصميمات اتخاذ شده می باشد كه يكپارچه
گنجاندن مواد اصلی در قانون عمليات بانكی بدون ربا می تواند كارساز باشد.

2. با توجه به مشكلات پديد آمده در اجرای سود علی الحساب، پيشنهاد می شود تا م
مناسب جهت اجرای صحيح آن به وجود نيامده، آن را از نظام بانكی حذف نماييم. بديهی ا
قطعی هر سال می تواند شاخص و مشوقی برای سپرده گذاری در سال های بعد باشد.

3- پيشنهاد ديگر آن كه، به جای پرداخت سود به صورت علی الحساب كه حالت قطعيت پيدا ك
ها شناور و بر مبنای سود واقعی حاصل از به كارگيری سپرده ها محاسبه و پرداخت شد
پيشنهاد می شود كه به جای اعلام نرخ سود علی الحساب، دو نسبت مشاع، يكی برای تو
(حق الوكاله) و سپرده گذاران و ديگری برای توزيع سود بين سپرده گذاران، پيش از به كارگيری
شود. نسبت مشاع اول مشخص می كند كه چه نسبتی از سودهای حاصل از به كارگيری س

چه نسبتی به سپرده گذاران تعلق می گیرد. تعیین سهم بانك به صورت نسبت مشاع می تو
به کارایی، انگیزه ای برای تصحیح عملکردهای صوری ایجاد کند؛ زیرا با این شیوه هر چه
کارگیری سپرده ها بیش تر باشد، سهم سود بانك نیز بیش تر خواهد بود. نسبت مشاع دوم
که سهم سود تعلق گفته به سپرده گذاران چگونه بین آن ها تقسیم شود. البته باید براد
سپرده سرمایه گذاری یك نسبت خاص اعلام شود. بدیهی است که هر چه سپرده بلند مدت
مشاع بزرگ تری از سود برای آن تعیین می گردد. این امر علاوه بر شفاف ساختن مشکلات
تواند در جلب اعتماد متدینان به بانك ها موثر باشد. البته چنین اقدامی هنگامی کارساز اس
تسهیلات تکلیفی و ... دست بانك ها در کسب سود بازگذاشته شود.

*** پی نوشت ها**

1- ابن منظور، لسان العرب، ج 15، بیروت، داراحیاء التراث العربی، طبعه جدیده ملونه، الطبعه ا
254

2- شهید ثانی، اللمعه الدمشقیه، ج 4، بیروت داراحیاء التراث العربی، الطبعه الثانیه، ص 31
للبنوك الاسلامیه، الموسوعه العلمیه و العلمیه للبنوك الاسلامیه، ج 5، القسم الشرعی
قاهره، مطابع الاتحاد الدولی للبنوك الاسلامیه، 1982، ص 63

3- ر. ك. به: علامه حلّی، مختلف الشیعه، ج 6، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، الطبعه الاول
علی اصغر مروارید، سلسله ینابیع الفقهیه، بیروت، موسسه فقه الشیعه، الطبعه الاولی، (
صص 109 و 111/ شیخ طوسی، الخلاف المبسوط، ص 115/ تبصره المتعلمین، ص 137/ ر
139/ تلخیص المرام، ص 141/ سامی حمود، تطویر الاعمال المصرفیه بما یتفق و الشریعه ا
الثانیه، عمان، مطبعه الشرق و مکتبتها، 1982، ص 264/ عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، ال
بین النظریه و التطبیق، الطبعه الاولی، عمان، دار اسامه، 1998، ص 265

4- عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 258

5- قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 4، آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدو
دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، ماده 3

6- حسن عبدالله امین، الودایع المصرفیه النقدیه و استثمارها فی الاسلام، الطبعه الاولی، ·
1983، صص 229- 228 و 234- 233

7- عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 260

8- حسن عبدالله امین، همان، ص 222

9- ر. ك. به: محمد علی تسخیری، «الودایع المصرفیه، تکلیف الفقهی و احکامها»، مج
الاسلامی، الدوره التاسعه، موتمر مجمع الفقه الاسلامی، العدد التاسع، الجزء الاول، 1996،
حسن عبدالله، امین، همان، ص 223/ عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، صص 264- 61
همان، صص 265- 264

10- قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 3، آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدو
دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، ماده 17

11 و 12- الاتحاد الدولی للبنوك الاسلامیه، همان، ص 149

13- عبدالرحمن جزیری، الفقه علی المذاهب الاربعه، ج 3، بیروت، داراحیاء التراث العربی، الطب
ص 347

14- الاتحاد الدولی للبنوك الاسلامیه، پیشین، ص 63

* 15- فقهای مالکی، حنبلی و برخی از فقهای حنفی، مضاربه را شامل تمام فعالیت های اق
ر. ك. به: حسن امین، المضاربه الشرعیه و تطبیقاته الحدیثه، الطبعه الثانیه، جده، المعهد الا
التدریب، 1993، ص 24/ عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 441

16- محمد صدر، ماوراء الفقه، ج 4، الطبعه الاولی، بیروت، دارالاضواء، 1413 ه-. ق، ص 7
حسینی شیرازی، الفقه، کتاب المضاربه، قم، مطبعه سید الشهداء، بی تا، ص 39- 37/ مه
مضاربه از نظرفقهای شیعه، چاپ اول، قم، دارالکتب الاسلامیه، ص 84

17- الاتحاد الدولی للنوك الاسلامیه، همان، ص 149

18- سامی حمود، همان، ص 406- 399

19 و 20- عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، 278/ ص 278 و 491

21- ر. ك به: همان، ص 404/ علی اصغر مروارید، پیشین، ج 36/ شیخ طوسی، المبسوط، ص سرارير، ص 31

22- عبدالرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 490

23- ر. ك: سامی حمود، همان، ص 399

24- عبدلرزاق رحیم جدی الهیتی، همان، ص 491

25- محمد باقر صدر، البنك اللاربوی فی الاسلام، کویت، مکتبه جامع النقی العامه، بدون تار 214

26 و 27 و 28- قانون عملیات بانك بدون ربا، جمهوری اسلامی ایران، ماده 3/ همان/ ماده 4

29- آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا (مصوب 27/ 9/ 1362)، ماده 2

30- دستورالعمل اجرایی قبول سپرده (مصوب 18/ 10/ 1362)، ماده 3

31- آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 3

32- مهدی رجایی، طراحی ابزارهای مالی در نظام مالی بدون ربا، پایان نامه کارشناس آموزشی پژوهشی امام خمینی (رحمه الله)، 1375، ص 88- 87

33- ر. ك: صادق بختیاری، «اهداف توسعه اقتصادی در قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) و مشکلات نظری و اجرایی آن»، مجموعه سخنرانی ها و مقالات پنجمین سمینار بانکداری موسسه بانکداری ایران، 1373، ص 183

34 و 35 و 36 و 37- آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 6/ ماده 9/ ماده 3/

38- دستورالعمل اجرایی قبول سپرده ها، ماده 17

39 و 40- آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 8 و 9

41- اداره بررسی های اقتصادی، بررسی تحولات اقتصادی کشور طی سال های 69- 1 مرکزی جمهوری اسلامی ایران، 1373، صص 529- 528

42- اداره آموزش و مدیریت بانك ملی ایران، امور ریالی شعب، چاپ چهارم، تهران، شرکت چاپ 1377، ص 93

43 و 44- اراده آموزش و مدیریت بانك ملی ایران، همان، ص 93/ 94

45- اداره آموزشومدیریت بانك ملی ایران، همان، ص 96

46- ر. ك. به: علی اصغر مروارید، پیشین، ج 16، ص 48/ محقق حلی، شرایع الاسلام/ ع الحکام، ص 67/ ابن براج، جواهر الفقه، ج 36، ص 11/ شیخ طوسی، المبسوط، ص 17/ ابن ا 31/ ارشادالذهان، ص 68

47- قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 5

48 و 49 و 50 و 51 و 52- آیین نامه فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، ماده 10/ ماده 10 1/ ماده 10، تبصره 2/ ماده 11

53 و 54 و 55 و 56 و 57 و 58 و 59 و 60- دستورالعمل اجرایی قبول سپرده، ماده 14، تبصره 2/ ماده 16/ ماده 16، تبصره/ ماده 19/ همان/ ماده 21/ همان

61- اداره برسی های اقتصادی، بررسی تحولات اقتصادی کشور طی سال های 79- 1361، ه

62- حسين مير جليلی، ارزيابی بانكداری بدون ربا، تهران، وزارت امور اقتصادی و دارايی، 1374

63- البته از حيث نظری، نرخ های سپرده قانونی متفاوت نيز می تواند مبنايی برای نرخ ه باشد، اما تفاوت اين نرخ ها به قدری نيست كه بتواند تفاوت های 1 تا 6 درصدی در نرخ س علاوه بر اين كه در هيچ يك از متون به آن اشاره ای نشده است.

64- بانك مركزی جمهوری اسلامی ايران، گزارش های اقتصادی و ترازنامه سال های 79- 370 بانكداری ايران، ويژه نامه دهمين سمينار بانكداری اسلامی، تهران، مؤسسه عالی بانكداری 198

65- محمود بهمنی، «عملكرد ابزارهای سياست پولی در نظام بانكداری بدون ربا طی دهه گ سخنرانی ها و مقالات هشتمين سمينار بانكدای اسلامی، همان، ص 343

66- «طی سال های جنگ تحميلی به دليل اعمال سياست سقف های اعتباری از سوی مق و همچنين تكليف دولت به بانك ها در پرداخت تسهيلات با نرخ های ترجيحی (پايين تر از ن درآمد بانك ها كاهش يافت ... نتيجتاً سود حاصل از فعاليت بانك ها پس از كسر حق الوكاله ب ها برای توزيع بين صاحبان سپرده های سرمايه گذاری مدت دار در برخی از سال ها در * حدود گرفت. با توجه به نرخ بهره در بازار غير متشكل پولی و نرخ تورم در اقتصاد، نرخ سود مذكور قبول نبود و اين امكان وجود داشت كه حجم سپرده های بانك ها به دليل نرخ پايين سود پ كاهش يابد. نظر به اين كه دلايل عمده كاهش نرخ سود، وجود سقف های اعتباری و تسهيلا بنا به مصالح كلان اقتصاد به مورد اجرا گذارده شده بود، لذا دولت با پرداخت يارانه، زيان وار گونه سپرده ها را تا حدودی جبران نمود. به طوری كه طی سال های 1364 تا 1368 سودی 5/ 8 درصد به صاحبان سپرده ها پرداخت گرديد.» ر. ك. به: بانك مركزی جمهوری اسلام تحولات اقتصادی كشور طی سال های 69- 1361، همان، ص 545

67- بانك مركزی جمهوری اسلامی ايران، بررسی تحولات اقتصادی كشور طی سال های 69- 541/ مؤسسه عالی بانكداری ايران، ويژه نامه دهمين سمينار بانكداری اسلامی، همان، ص جمهوری اسلامی ايران، گزارش اقتصادی وترازنامه سال های 1379- 1370

68- بانك مركزی جمهوری اسلامی ايران، گزارش های اقتصادی و ترازنامه سال های 79- عالی بانك داری ايران، ويژه نامه دهمين سمينار بانك داری اسلامی، همان، ص 198

69- استخراج شده از جدول (12)

۱۲:٤۳ - دوشنبه ۲۹ فروردين ۱۳۹۰ / شماره : ۸۲۱۱۷ / تعداد نمايش : ۲۸٦

نظرات بينندگان

اين خبر فاقد نظر می باشد

نظر شما

نام :

ايميل :

*نظرات :

متن تصوير:

ارسال

خروج